

Varsling av økonomisk kriminalitet – kan varsling kjøpes for penger?

av Veronika Solum og Kristian Andås, master i Økonomisk Styring og Finansiell Økonomi, høsten 2015.

Økonomisk kriminalitet er et alvorlig samfunnsproblem fordi det svekker en effektiv styring av samfunnet. Det er særlig alvorlig i næringslivet, fordi det reduserer konkurransen og svekker aktører som driver lovlig. Varsling har vist seg å være et effektivt virkemiddel for å forebygge og avdekke økonomisk kriminalitet. I USA har de et lovverk som tilbyr økonomiske belønninger til de som varsler til offentlige myndigheter dersom saken det varsles om blir rettskraftig. Loven har økt insentivene til å varsle og antall varslingsaker i USA. Vi har gjennomført en spørreundersøkelse for å undersøke hvilke konsekvenser et slikt lovverk kan få i Norge. Vi finner ikke støtte for at et slikt lovverk vil være velfungerende for å øke varsling av økonomisk kriminalitet her.

I vår undersøkelse delte vi delte respondentene inn i tre grupper; to manipulasjonsgrupper som ble presentert for høy og lav økonomisk belønning for å varsle eksternt, og en kontrollgruppe som ikke ble presentert for en økonomisk belønning. Spørreundersøkelsene ble gjennomført i samarbeid med Norstat, og ble besvart av 301 respondenter i alderen 20 til 85 år. Svarprosenten var 34.

Svarene viser at de respondentene som ble presentert for en økonomisk belønning ikke hadde høyere tilbøyelighet til å varsle til offentlige myndigheter enn de som ikke ble presentert for en økonomisk belønning. Dette funnet indikerer at en belønningsordning ikke vil være en effektiv måte å øke insentivene til å varsle. Vi fant også at økonomiske belønninger for ekstern varsling kan ha negative effekter ved at den interne varslingen reduseres. Dette indikerer en svakhet med belønningsordningen. Vi finner de samme resultatene både for høye og lave økonomiske belønninger. Vi finner også de samme resultatene når vi kontrollerer for den indre motivasjonen til respondentene. Våre funn indikerer derfor at økonomiske belønninger ikke vil være hensiktsmessig for å øke varslingen i Norge.

Vi hadde forventet at økonomiske insentiver ville øke tilbøyeligheten til å varsle, og funnene våre skiller seg fra forskningsresultater i USA. En årsak til dette kan være at det finnes historiske og rettskulturelle forskjeller mellom Norge og USA, som gjør at økonomisk belønning for varsling ikke fungerer like godt i Norge. Det amerikanske lovverket tilbyr økonomisk belønning ved ekstern varsling og har gjennom mange år utviklet en rettskultur for dette. Historisk sett har også begrepet «whistleblowing» hatt en lang utvikling i USA, og det fokuseres mer på at det skal legges til rette for varsling, fremfor hva som er selve intensjonen med varslingen. USA har også et begrepsapparat hvor de bevisst skiller mellom begrepet varslere, som ivaretar samfunnsansvar, og begrepet informant, som avslører informasjon for å tjene myndighetsinteresser. Dette skillet har imidlertid ikke etablert seg i like stor grad i Europa. På grunn av historiske hendelser, som blant annet andre verdenskrig, er det også knyttet negative

assosiasjoner til informantbegrepet i Europa. Mangel på nyanser i begrepsbruken kan derfor forklare hvorfor det er større motstand mot å betale varslere i Europa og Norge enn i USA.

Oppgaven er viktig av flere årsaker. For det første viser resultatet at det ikke bør innføres et lovverk i Norge, kun fordi det fungerer i USA. For det andre viser det kompleksiteten av å betale for en handling som i utgangspunktet er indre motivert. Resultatet viser således at det er mer som ligger bak en belønningsordning ved varsling, enn det vi kan få inntrykk av fra tidligere forskning. For det tredje kan resultatet være et bidrag i den videre diskusjonen om varsling av økonomisk kriminalitet i Norge og legge et grunnlag for fremtidig forskning.